

ฉะนั้นจึงมีนักเขียนไทยหลายท่านที่นำเรื่องสามก๊กมาขยายความหรือนำเสนอใหม่ในแง่มุมมองต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน และที่น่าสังเกตคือนักเขียนเหล่านี้ยังได้ให้ความสำคัญกับม้าเช็กเฮาวิซึ่งเป็นม้าศึกคู่ใจของลิโป้และกวนอู โดยการกล่าวถึงม้าเช็กเฮาวิในลักษณะต่าง ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

มานิต เจียรบรรจงกิจ (ม.ป.ป. : 77-78) ได้กล่าวถึงวาระสุดท้ายของกวนอูและม้าเช็กเฮาวิไว้ในหนังสือ กวนอูเทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ ว่า

อรุณเบิกฟ้า กวนอูมาถึงตำแหน่งแห่งนี้พอดี ทันใดก็ปรากฏเสียงคำรามสนั่นหุบสะท้านฟ้า ทหารแคว้นหวู่ที่ดักข่มอยู่ต่างกรูกันออกมาใช้ตะขอยาวและห่วงบาศสัดม้าและคน เนตรม้าเช็กเฮาวิตั้งนัยน์ตาแมว มองในยามมืดเห็นดังกลางวัน จึงเล็ดลอดผ่านกับดักมาได้ถึง 7 ชั้น คาดไม่ถึงว่ามาด่านที่ 8 จะเจอกับดักเป็นทางม้าสีขาวล้วน เจ้าเช็กเฮาวิเห็นไม่ขัด จึงสะบัดกับดักล้มลง กวนอูพลัดกลิ้งลงพื้น ถูกม้าตังจับตัวเป็นเชลย

(กวนอูเทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ : 77-78)

เชีย ซูจิง (2532 : 24) ได้กล่าวถึงลิโป้กับม้าเช็กเฮาวิไว้ในหนังสือ กลยุทธ์สามก๊ก : คัมภีร์บริหารในภาวะสงคราม ว่า

ลิโป้เป็นคนประเภท "เห็นประโยชน์แล้วลืมคุณธรรม" เป้าหมายของลิโป้จึงมักอยู่ที่ผลประโยชน์ หวังเพียงบรรลุความโลภความกระหายเท่านั้น และก็ด้วยเหตุนี้เอง แม้อลิโป้นักรบผู้เข้มแข็งทรงพลังจะมีทั้งวิชายุทธเยี่ยงยอดและมีม้าที่วิ่งเร็วที่สุดชื่อ "ม้าเช็กเหา"¹ เจ้ากระต่ายแดงไว้ในครอบครองก็ตาม แต่สุดท้าย

¹หนังสือบางเล่มเรียกม้าเช็กเฮาวิว่า "ม้าเช็กเหา"

ลิโป้ก็ต้องพบกับจุดจบอันแสนลำเค็ญ

(กลยุทธสามก๊ก : คัมภีร์บริหารในภาวะสงคราม : 24)

ยาขอบ (2532 : 52) ได้กล่าวถึงม้าเช็กเกอร์หรือเจ้ากระต่ายแดง
ไว้ในหนังสือ สามก๊กฉบับวณิชกอนตั้งโต๊ะผู้ถูกแข่งทั้งสิบทิศ ว่า

ลิขว่าสหายอย่าเพิ่งหัวเราะ มันเป็นม้าที่ดีที่สุดที่พึงจะหาได้จาก
ดินแดนตะวันตกอันเป็นที่กำเนิดม้าดี และสามารถจะทนทานกับ
การขี่เดินทางได้ถึงวันละพันลี้ (ราว 520 กิโลเมตร) ที่เดียว
อ่า ม้าพันลี้- ลิโป้ตาลูกวาว เจ้ากระต่ายแดงแห่งภาคตะวันตกที่
ขึ้นชื่อลือเลื่องตัวนั้นใช่ใหม่ อ้อ ไซรี เอามาด้วยหรือเปล่า ไหน
ขอคุยกับคำให้เป็นบุญตาสักหน่อยเป็นไร

(สามก๊กฉบับวณิชกอนตั้งโต๊ะผู้ถูกแข่งทั้งสิบทิศ : 52)

สังข์ พิศนทัย (2529 : 85) ได้กล่าวถึงลิโป้กับม้าเช็กเกอร์
ไว้ในหนังสือ พิชัยสงครามสามก๊ก เล่ม 1 ว่า

ลิโป้มีกำลังร่างกายเข้มแข็งผิคมุขยัธรรมตา ถื่อทวนเป็นอาวุธ
เริ่มชีวิตราชการด้วยการเป็นทหารองครักษ์ของเต็งหวงวน ตั้งโต๊ะ
อยากได้ลิโป้มาไว้ใช้จึงให้เอาม้าเช็กเกอร์ ซึ่งมีฝีเท้าวิ่งได้วันละ
หนึ่งพันลี้ ขึ้นเขาลงห้วยได้ประหนึ่งทางเรียบ กับทองคำพันตำลึง
พลอยสียยอด เข็มขัดประดับหยกไขว่ตัวลิโป้ ลิโป้ก็รับไว้ด้วย
ความโลภ

(พิชัยสงครามสามก๊ก ล.1 : 85)

มงคลชัย เหมริท (2532 : 42) ได้กล่าวถึงลิโป้กับม้าเช็กเฮาว่า
ไว้ในหนังสือ หนังสือสามก๊กคืออะไร ว่า

ลิโป้เป็นผู้มีกำลังสามารถ เป็นอัศวินแหวนเพชรที่เข้มแข็งเป็น
เยี่ยม พอที่จะตั้งตนเป็นหัวหน้าก๊กที่เรื่องอำนาจวาสนาได้ดีคน
หนึ่งทีเดียว แต่พอลิโป้ได้รับม้าเช็กเทา ทองคำพันตำลึง พลอย
สียอด และเข็มขัดประดับหยกจากตั้งโต๊ะ ลิโป้ก็ยอมสละความ
เป็นเจ้าเป็นใหญ่ ยอมเนรคุณทำบาปอันอกุศลโทษตัดหัวตั้งหงวน
พ่อเลี้ยง ซึ่งอุทิศสำหรับบุตรนอมกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงตนมาได้ลงคอ
แล้วไปเป็นข้าสวามีภักดีอยู่ใต้ใบบนุญของตั้งโต๊ะ ยมบาลใหญ่
มณเฑียรกษัตริย์ ผู้ถูกสาปแช่งหึงสืบทิศโดยง่าย

(หนังสือสามก๊กคืออะไร : 42)

ห่าน นวยุค (2534 : 38) ได้กล่าวถึงลิโป้กับม้าเช็กเฮาว่า
ไว้ในหนังสือ สามก๊กฉบับห้าวะที ว่า

ลี้ซกจึงว่า "ข้าพเจ้าเป็นเพียงขุนนางผู้น้อย ได้ยินกิตติศัพท์มา
ว่าท่านกำลังตั้งหน้าตั้งตาทำงานเพื่อบ้านเมือง จึงให้รู้สึภิติ
ยินดีด้วย บัดนี้ข้าพเจ้าได้นำมาตีมากำนัลแก่ท่าน ม้าตัวนี้ชื่อว่า
ม้าเช็กเทา วันหนึ่งสามารถวิ่งได้หนึ่งพันลี้ ไม่ว่าจะไต่เขาหรือลุย
น้ำ มันจะวิ่งได้สะดวกสบายเสมือนวิ่งในที่ราบ ทานสองชี่ดู จึง
จะรู้ว่ามันเพิ่มความสง่าแก่ท่านเพียงใด

(สามก๊กฉบับห้าวะที : 38)

บุญศักดิ์ แสงระวี (ม.ป.ป. : 18) ได้กล่าวถึงลิโป้ซึ่งให้
ความสำคัญกับม้าเช็กเฮาว่า ไว้ในหนังสือ ชุดกรรรมัติสามก๊ก ว่า

ลิโป้ได้ฟังรายงานของผู้ให้บังคับบัญชาว่า ภายในเมืองถูกน้ำท่วม
หมด นอกจากประตูตะวันออกแล้ว ประตูอื่น ๆ ก็ล้วนแต่เจ็งบ
ด้วยน้ำ แม้ทัพนายกองล้วนแต่วิตกกังทุกคน แต่ลิโป้กลับมิได้ใส่ใจ
กล่าววว่า "เรามีม้าเช็กเฮาอยู่ เวลาข้ามน้ำเหมือนวิ่งอยู่บน
พื้นดิน จะกลัวอะไรไปโยเล่า"

(ชุดกรรมบทีสามก๊ก : 18)

จะเห็นได้ว่า ใครก็ตามที่ให้อ่านเรื่องสามก๊กแล้ว ย่อมเห็นถึง
ความสามารถของลิโป้ และกวนอูเป็นอย่างดี และเมื่อรู้จักนักรบสองคนนี้แล้ว ก็
ไม่มีใครที่ไม่รู้จักม้าเช็กเฮา ซึ่งเป็นม้าศึกคู่ใจของทั้งลิโป้และกวนอู ฉะนั้นเมื่อพูด
ถึงลิโป้และกวนอู ก็มักจะนึกถึงม้าเช็กเฮา หรือเมื่อพูดถึงม้าเช็กเฮาก็มักจะนึก
ถึงลิโป้และกวนอูควบคู่กันเสมอ นั่นก็แสดงว่าม้าเช็กเฮามีอิทธิพลควบคู่ไปกับลิโป้
กวนอู และเรื่องสามก๊กซึ่งเป็นอมตวรรณคดีนั่นเอง

ม้ามณีกา

1. ประวัติความเป็นมา

ม้ามณีกาเป็นม้าในเรื่องสุณูชาตก จาก ปัญญาสชาตก ในการนำ
มาศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ใช้ม้ามณีกาจากเรื่อง สุณูคำฉันท์ ของพระยาอิศราภาพ
(อัน) ซึ่งได้นำเค้าเรื่องเดิมจากปัญญาสชาตกมาแต่งใหม่ และเนื่องจากในสุณูคำฉันท์
ใช้ชื่อม้านี้หลายชื่อด้วยกันคือ มณีกา มณีถักขี มณีกาละ มณีกาข มณีกากข เป็นต้น
ผู้ศึกษาจะใช้ชื่อว่า "มณีกา" แทนชื่อม้าที่แตกต่างกันดังกล่าว เพื่อสะดวกในการ
อธิบายหรือขยายความ

ม้ามณีกามีประวัติความเป็นมาว่า ท้าวพรหมทัตและพระนางเกศนี
ประสงค์จะมีพระโอรส จึงรักษาศีลอุโบสถ บำเพ็ญทาน บณบานขอพระโอรส พระอินทร์
จึงอาราธนาพระโพธิสัตว์ให้ลงมาจุติในพระครรภ์ของพระนางเกศนี โดยพระอินทร์
มาเข้าฝันพระนางเกศนีว่าจะมีนกคาบผลพุทรามาให้เสวย เมื่อต้นบรรทมใน

ตอนเช้าก็มีนกคาบพุทรามาถวาย พระนางเกศนิจึงเสวยแล้วทิ้งเมล็ดไป โดยมีนางม้าตัวหนึ่งกินเมล็ดพุทรานั้น ต่อมาพระนางเกศนิจึงมีพระโอรสคือ พระสุธนู ส่วนนางม้าก็ตกลูกตัวหนึ่งมีรูปร่างลักษณะพิเศษชื่อว่า มณีกาเก ซึ่งเป็นม้าคู่พระทัยของพระสุธนูมาตั้งแต่พระองค์มีพระชนมายุได้ 16 พรรษา ม้ามณีกาเกก็ทำหน้าที่เป็นม้าคู่พระทัยของพระองค์ตลอดไป

ตาเต็มรจิตรกมลณี

นิลลักษณ์พรายพรณ์

มีนามสมมุติพันธุ์

มณีกาเกอัศว

(สุธนูคำฉันท์ : 31)

ชื่อม้า "มณีกาเก" หรือม้ามณีกาเกนั้น วิพุธ โสภวงศ์ (2507 : 70) ได้ให้ความคิดเห็นว่า "คำว่า "มณี" หรือ "มณี" นั้นแปลว่า แก้ว ท่านอาจจะตั้งชื่อตามคติเรื่องม้าแก้วบ้างกระมัง" ส่วนข้อความที่ปรากฏในเรื่องสุธนูชาตก จากหนังสือปัญญาสาตก ได้กล่าวถึงที่มาของชื่อม้านี้ว่า "ด้วยจักขุทั้งสองของอัศวไปคคนั้น มีสีฐานดังกุดผลที่บุคคลท้าวด้วยแก้วมณี เพราะเหตุนั้นชนทั้งหลายจึงเรียกชื่ออัศวไปคคนั้นว่า มณีจักขุอัศวราช" (กรมศิลปากร, 2499 : 81) และ ก. เปรมกมล (2510 : 25) ก็ได้กล่าวถึงที่มาของชื่อม้ามณีกาเก (มณีจักขุ) ไว้คล้ายกัน ว่า "เมื่อนางม้ากินเมล็ดพุทราเข้าไปก็ตั้งท้องและคลอดลูกออกมา ลูกมีตางามเหมือนแก้วมณี จึงเรียกกันว่า มณีจักขุอัศวราช" เกี่ยวกับเรื่องนี้ ผู้ศึกษาคิดว่าข้อความที่ปรากฏในเรื่องสุธนูชาตกและความเห็นของ ก. เปรมกมล น่าจะมีความเป็นไปได้มากกว่าความคิดเห็นอื่น ทั้งนี้เพราะเรื่องสุธนูคำฉันท์ เป็นเรื่องที่พระยาอิศรานุภาพ (อิน) นำเอาเรื่องสุธนูชาตกมาขยายหรือแต่งเป็นฉันทอภินิหารหนึ่ง ส่วนของ ก. เปรมกมล ก็มีเหตุผลคล้ายข้อความในสุธนูชาตก

ส่วนชื่อม้าที่ใช้หลายชื่อดังกล่าวแล้วนั้น ผู้ศึกษาคิดว่า ผู้แต่งใช้เพื่อความเหมาะสมกับลักษณะบังคับของฉันทแต่ละชนิด เพราะในสุธนูชาตก เดิมมีม้านี้ไม่ได้มีหลายชื่อ แต่จะใช้ชื่อว่า "มณีจักขุ" ตลอดเรื่อง แต่ในสุธนูคำฉันท์ ของ

พระยาอิศรานภาพ (อัน) ใช้ชื่อม้ามณีกาก ดังนี้ ใช้ชื่อ "มณีกากะ" เช่น
 "มีนามสมมุติพันธุ์ มณีกากะอัศคร" (หน้า 31) ใช้ชื่อ "มณีกากะ" เช่น
 "ให้ผูกมณีกากะอัศคร ด้วยรัตนาวุธ" (หน้า 39) ใช้ชื่อ "มณีกากะ" เช่น
 "บัดนั้นมณี กากักขพาซี ชำนิภูวไนย รู้รำลึกปรา รพทแห่งท่านไท" (หน้า
 144) ใช้ชื่อ "มณีกากะ" เช่น "พญาอาชา มณีกากะพา หนะจุมพล"
 (หน้า 145) ใช้ชื่อ "มณีกากะ" เช่น "มณีกากะอัศครพญา กัณฐ์ศรธาชา อันจงใน
 พุทธภักดี" (หน้า 217) เป็นต้น

2. รูปร่างลักษณะ

ม้ามณีกาก เป็นม้าคู่บุญของพระสุธน มีลักษณะงดงามราวกับเทพดา
 เนรมิตมาให้ ทิวหิ้งสรรพางค์กายนั้นงามสง่าราวกับราชสีห์ ใบหูงามตั้งกลีบบัว
 คองงามประคองกยุงและหงส์ ดวงตาดำและงามราวกับนิลเจียรระโน มีฤทธิ์เดชยิ่ง
 กว่าม้าพลาก ไปหาอาหารก็เหาะไป และท่องเที่ยวไปตามเมืองต่าง ๆ เกือบ
 จะทั่วโลก ฉะนั้นมันจึงมีความรู้เกี่ยวกับเมืองต่าง ๆ เป็นอย่างดี

เลอลักษณะาวรสุน	ทรเทพแสงสร
จงแปนครุงควรวรร	ณวิจิตรเจษฎา
สพสรรพางค์วิบุลง	กชบทโสภา
คือสีห์ไกรษรลิดา	แลวิลาศยรรยง
กรรณกลปรกลมุหมาส	รุจิเรชสัตตง
กัณฐาประเลห์มยุรหง	สลิลาวิลาวรรณ
ตาเต็มจรจิตรกสมณี	นิลลักษณะพรายพรรณ
มีนามสมมุติพันธุ์	มณีกากะอัศคร
ทรงเดชล้ำพลพลา	หกราชเขจร
โดยคลทิสาศิษัมพร	บริบุญชเทาทาง

เที่ยวทั่วประเทศนครชัย

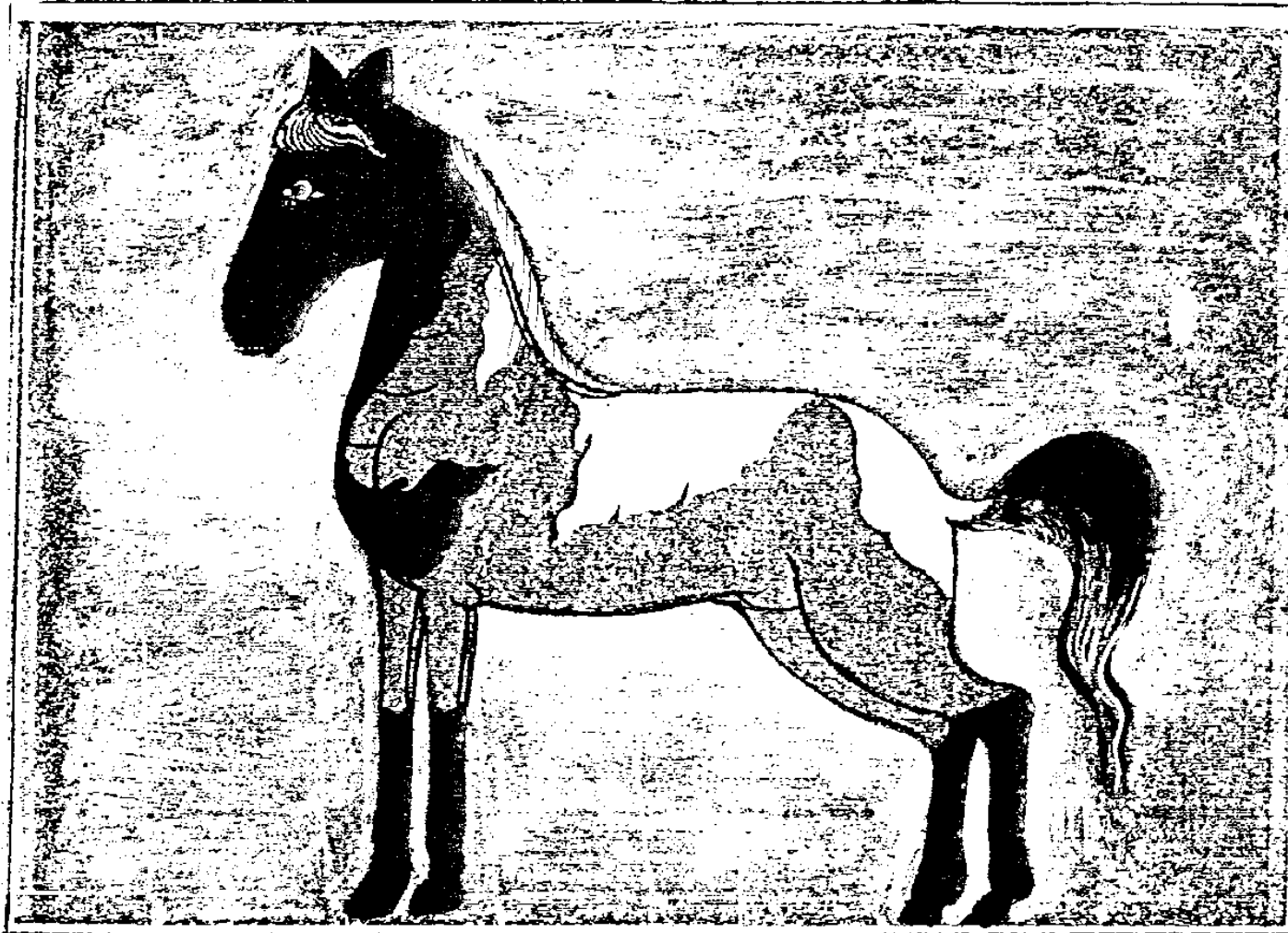
ทสิมาบ ivenวาง

รอบรู้รหัสสุขุมปาง

ขคิเอนทรสบสกล

(สู่อุณค้ำฉนท : 31-32)

การที่กวีบรรยายถึงรูปร่างลักษณะของม้ามณีทากโดยการเปรียบเทียบ
เทียบนั้น ช่วยให้ผู้อ่านได้เห็นความงามและภาพพจน์ของม้ามณีทากได้ดียิ่งขึ้น
เกี่ยวกับเรื่องนี้ กรมศิลปากร (2508 : 91) ได้อธิบายถึงรูปร่างลักษณะของ
ม้ามณีทากไว้ในคำราม้าของเก่าและคำราม้าคำโคลง พร้อมทั้งมีภาพประกอบดังนี้

ภาพที่ 12 ภาพม้าชนิดต่าง จากตำราม้าของเก่าและตำราม้าคำโคลง, หน้า 91.

มณีกั๊กยะไชรี	สมพงศ์
พาหนะสี่ข ¹ ทรง	เหาะได้
สี่คือหมากสุกผจง	จักขุ ขาวนา
ผมแลทางขาวไชรี	ผ่านหน้าค่านิล ฯ

(คำราม้าของเก่าและคำราม้าคำโคลง : 91)

/ จากโคลงและภาพประกอบนี้ ทำให้ผู้อ่านทราบรายละเอียดเพิ่มขึ้น
ว่า ม้ามณีกากรมีขนสีหมากสุก (สีส้มอมแดง) ตามีสี่ขาว (แต่ดวงตาหรือนัยน์ตามีสี่
ดำ ตั้งตัวอย่างค้ำกลอนในสุณูกำฉันทที่กล่าวมาแล้วข้างต้น) ผมหน้า คอ หลัง และ
หาง มีสีขาวผ่าน ส่วนหน้าและเท้าทั้ง 4 มีสีดำ สามารถเหาะได้

นอกจากนี้เรายังพบว่า ม้ามณีกากรยังสามารถฟัง พูด และแสดง
ความรู้สึกนึกคิดได้ ตัวอย่างเช่น

	<u>กัณฐ์ศบมิกลิ้นน้ำตา</u>	<u>ถามถึงชญา</u>
	พระองค์สถิตแห่งใด	(<u>สุณูกำฉันท</u> : 190)
หรือ	อาชายนก้างภูธร	<u>ท้าคำบมิหยอน</u> ²
	<u>ว่าทวยขอสุรสามาญ</u>	
	<u>มึงอย่าทรนงตนอวดหาญ</u>	<u>กแลจักผลาญ</u>
	<u>จงแล้วมึงทันขวาง</u>	(<u>สุณูกำฉันท</u> : 151)

¹ในหนังสือคำราม้าของเก่าและคำราม้าคำโคลง เรียกพระสุธน ว่า "สี่ข"

²หนังสือบางเล่มใช้ว่า "ม้าคำบมิหยอน"

จากการที่ม้ามตีตากร้องไห้ ตามคำถาม และคำยืนยัน แสดงว่า
ม้ามนี้มีลักษณะพิเศษกว่าม้ามทั่ว ๆ ไปนั่นเอง

3. บทบาทพิเศษ

เนื่องจากม้ามตีตากเป็นม้ามที่มีลักษณะพิเศษกว่าม้ามทั่ว ๆ ไปดังกล่าว
แล้ว ฉะนั้นเราจึงพบว่าม้ามตัวนี้ยังสามารถแสดงบทบาทพิเศษได้อีกด้วย นั่นคือ
สามารถใช้อวัยวะของร่างกายเป็นอาวุธ เหาะได้ หยั่งรู้เหตุการณ์ และเป็นม้า
แสนรู้ กล่าวคือ สามารถฟัง พูดและแสดงความรู้สึกนึกคิดได้

3.1 สามารถใช้อวัยวะของร่างกายเป็นอาวุธ

ม้าธรรมดานั้นสามารถใช้อวัยวะของร่างกายเป็นอาวุธ
ป้องกันตัวเองได้โดยสัญชาตญาณด้วยการถีบ เตะ ขบ กัด หรือโยก เฉพาะสัตว์
หรือคนแปลกหน้าที่เข้าใกล้มัน แต่ม้ามตีตากนั้นเป็นม้ามที่สามารถใช้อวัยวะของ
ร่างกายเป็นอาวุธช่วยเจ้าของรบกับฝ่ายศัตรูได้ด้วยอย่างเต็มความสามารถ เช่น
ตอนม้ามตีตากรบกับฉันทารักษ์ ว่า

กัณฐ์ศโถมพวนเร็วแรง	คาลเดชสำแดง
อธึกศักดิ์มีหิมา	
ผาดโผนเข้าต่อสุรา	<u>คีตขบโกลา</u>
กรหัลกรหลอกรบรอน	
ฉวีคเฉวียนเจียรจักรมร	คิงเดชไกรสร
แลแผ่นผางคผกผัน	
<u>ตีบถุกอกโอรุณมกัณฑ์</u>	<u>กุ่มกัศคุดัน</u>
แลเลือกก็ไหลโถมลง	

(สุธนคำฉันท์ : 152-153)

จะเห็นว่าม้ามณีภาคนั้นใช้อวัยวะของร่างกายที่คชภักดีและ
 ถีบกับฉันทารักษ์ ซึ่งเป็นศัตรูจะเข้ามาทำร้ายพระสุธนและนางจिरประภาอย่าง
 เต็มความสามารถ จนยักษ์นั้นได้รับบาดเจ็บเลยทีเดียว การกระทำดังกล่าวนี้บ่งว่า
 เป็นบทบาทพิเศษอย่างหนึ่งของม้ามณีภาคนั้น

3.2 สามารถเหาะได้

ตามตำนานทางโบราณคดีกล่าวว่า เดิมทีนั้นม้ามณีอยู่บนสวรรค์
 สามารถเหาะได้ ต่อมาเมื่อได้ทำความผิดคือเข้าไปกินหญ้าและเหยียบย่ำส่วนของ
 พระอิศวร พระอิศวรจึงมีเทวโองการสั่งให้สุรนนทกาลตัดเอ็นที่เข้าม้ามทั้ง 4 นั้น
 เสีย อย่าให้มันเหาะเหินเดินอากาศได้ แล้วให้เอาไปปล่อยยังโลกมนุษย์ ม้าก็
 เป็นพาหนะของมนุษย์สืบมาทุกวันนี้ (ส.พลาญน้อย, 2518 : 15-16) ความเชื่อ
 เกี่ยวกับม้าเหาะได้นี้ปรากฏกับม้ามณีภาคนั้นจากเรื่องสุธนคำฉันท์หลายตอน ในที่นี้จะ
 ยกมาเป็นตัวอย่างพอสังเขป เช่น ตอนม้ามณีภาคนำพระสุธนและนางจिरประภา
 เหาะกลับไปเมืองพาราณสี ว่า

บัดคงภูวนาด เสด็จยังอาสน เหนือหลังอาษา ตรกองอรองค์
 พระนุชพงา เบื้องพระปรีศญา ขึ้นทรงอัศตร
อาษาพาผาด แผ่นชั้นอากาศ ชล่องเขจร คั่นหมอกแมกเมย
มาโดยอำพร บได้หยุดหย่อน รีบเร่งรัดยา
มาวันนั้นโสด ได้เจ็ดร้อยโยชน์ ระยะมรรคา ด้วยเดชพหล
พญาอาษา มณีภาคนพา หนะจุมพล

(สุธนคำฉันท์ : 145)

จะเห็นว่าม้ามณีภาคนั้นสามารถเหาะขึ้นเมฆหมอกไปใน
 อากาศได้อย่างรวดเร็วมากทีเดียวคือ วันหนึ่งวิ่งได้ระยะทาง 700 โยชน์ ซึ่ง
 1 โยชน์ มี 400 เส้น ฉะนั้น 700 โยชน์ ก็เป็นระยะทาง 280,000 เส้น และ
 1 กิโลเมตร ประมาณ 19.23 เส้น ฉะนั้นระยะทาง 280,000 เส้น ก็ประมาณ

14,560.58 กิโลเมตร ถ้ามีวี่งตลอดวันคือ 24 ชั่วโมง ฉะนั้นถ้าคิดความเร็วเฉลี่ยต่อชั่วโมงก็ประมาณ 606.69 กิโลเมตรต่อชั่วโมง ซึ่งเป็นความเร็วที่สูงมาก เปรียบได้กับความเร็วของเครื่องบินหรือจรวดที่เดียว โดยความจริงมีหัว ๆ ไปไม่อาจวี่งได้เร็วถึงขนาดนี้ ฉะนั้นการที่มีมามณีตากสามารถพาเจ้านายเหาะไปในอากาศได้อย่างรวดเร็วดังกล่าว จึงนับว่าเป็นบทบาทพิเศษของม้านี้ในวรรณคดีไทยอย่างหนึ่ง

3.3 สามารถหยั่งรู้เหตุการณ์

ม้ามณีตากนับว่าเป็นม้าที่มีลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือ สามารถหยั่งรู้เหตุการณ์ด้วยการรำลึกหรือนึกถึง คิดถึงได้ ฉะนั้นเมื่อเจ้าของต้องการใช้ก็สามารถเรียกม้ามณีตากได้ด้วยการรำลึกถึงมัน บทบาทพิเศษนี้ปรากฏกับม้ามณีตากในเรื่อง สุณาคำฉันท์ หลายตอน เช่น ตอนพระสุณูจะเสด็จกลับเมืองพาราณสี กล่าวว่

เสร็จท้าวบันทูลสอนสาร รำภกบมินาน

ก็เรียกกัณฐ์ศทันใจ

บัดนั้นมณี กากักขพาซี ชำนาญไฉน รู้รำลึกปรา

รพทแห่งท่านไท ตระบัดวางไฉน มาลโดยดล

อยู่จำเพาะพักตร พระอัญเลอลักษณ ประโลมสากล

พะพายหางเหียร ทูลรชเรีงรณ รท้าวสกนธ

รัฐทักไปมา

(สุณาคำฉันท์ : 144)

จะเห็นว่า เมื่อพระสุณูเรียกม้ามณีตากด้วยการรำลึกอยู่ไม่นาน ม้ามณีตากก็รู้ว่าพระสุณูเรียก มันจึงรีบมาหาพระสุณูด้วยกิริยาอาการที่แสดงออกถึงความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้รับใช้เจ้านาย บทบาทของม้ามณีตากดังกล่าวไม่เคยปรากฏหลักฐานว่ามีหัว ๆ ไปแสดงได้ ฉะนั้นการกระทำของม้ามณีตากจึงจัดเป็นบทบาทพิเศษของม้าในวรรณคดีไทยอย่างหนึ่ง

3.4 แสนรู้

มีามณีกากนับว่าเป็นม้าแสนรู้ตัวหนึ่ง กล่าวคือ มันสามารถฟัง พูด และแสดงความรู้สึกนึกคิดได้ การที่มันเหาะได้นั้นเองจึงท่องเที่ยวไปตามเมืองต่าง ๆ เกือบจะทั่วจักรวาล จนมีความรู้เกี่ยวกับเมืองต่าง ๆ เป็นอย่างดี

ทรงเดชเจ้าพลพลา	ทกราชเขจร
โดยคลทศาศิษัมพร	บริภุญชเทหาทาง
<u>เที่ยวทั้ประเทศศนครชั้น</u>	<u>พลิมาบเว้นวาง</u>
<u>รอบรู้รั้สสุขุมปาง</u>	<u>ขติเณทรสบสกล</u>

(สุณนุค้ำฉันท์ : 31-32)

และที่สำคัญคือ มันสามารถฟัง พูด และแสดงความรู้สึกนึกคิดเช่นเดียวกับมนุษย์ได้ บทบาทพิเศษอันนี้ปรากฏอยู่หลายตอน เช่น ตอนยักษ์ขันตาร จะเข้ามากินพระสุณนุและนางจิริประภา ว่า

กูชื่อสุเรนทรขันตาร	ผู้เจ้าบัณศำ
ลมีงบริมึงคาย	
สองท้าวตั้นตคใจหาย	ขวัญหนีจากกาย
ตระหม่ำตระม่ำวสมประดี	
องคสันรัฐทคเหียรตี	ปลาแปลงอินทรีย์
ระริกระทรบชบชอน	
<u>อาชายนักังภูธร</u>	<u>ค้ำค้ำบมิหยอน¹</u>
<u>ว่าเหวยอสุรสำมำญ</u>	
<u>มึงอย่าทรนงตนอวดหาญ</u>	<u>กุแลจักผลำญ</u>
<u>จงแล้วมึงทันขวาง</u>	

(สุณนุค้ำฉันท์ : 151)

¹หนังสือบางเล่มใช้ว่า "ม้าค้ำบมิหยอน"

เมื่อมีมามณีกากได้ฟังคำสปรมาทจากขันตารักษ์แล้ว
ก็มีความรู้สึกโกรธแค้นแทนนาย จึงออกมาขึ้นขวางเพื่อปกป้องนายไว้ พร้อมทั้ง
ตะคอกตำและทำรบกับขันตารักษ์ทันที

หรือตอนที่มามณีกากได้พบกับพระสุธนอีกครั้งหลังจากมัน
ถูกขันตารักษ์จับไปขังไว้ คือ

ยอกรูปลหลังพาลี	พลางทรงไต่กี
ชลเนตรนงไฉยนา	
<u>กัณฐ์ศบมิกลันน้ำตา</u>	<u>ถามถึงชายา</u>
<u>พระองค์สถิตแห่งใด</u>	
<u>ท้าวแดงว่านุชสายใจ</u>	<u>จากกันจรไกล</u>
<u>บุรีตำลันทา</u>	
<u>พิว้างนั้นจงคลา</u>	<u>บควรรษา</u>
<u>จะอยู่สนิทเนนาน</u>	

(สุธนคำฉันท์ : 190)

จะเห็นว่า เมื่อพระสุธนร้องให้ มามณีกากก็มีความรู้สึก
เศร้าโศกตามไปด้วยจนมีอาภรณ์น้ำตาเอาไว้ได้ จากนั้นจึงถามถึงนางจิริประภา
เมื่อได้ฟังคำตอบนั้นก็เสนอแนะให้พระสุธนรีบ เร่งออกตามหานางจิริประภา

จากตัวอย่างที่กล่าวมาทั้ง 2 ตอน จะเห็นว่า มามณีกาก
ได้แสดงกิริยาอาการที่แสดงออกถึงความสามารถในการฟัง พูด และแสดงความ
รู้สึกนึกคิดได้อย่างเหมาะสม เช่น เมื่อมีอารมณ์โกรธก็มักจะตำหรือชู้อาฆาตมาดร้าย
กัน เมื่อเศร้าโศกก็ร้องไห้ เมื่อนายรักจากไกลก็ห่วงใยถามหา เป็นต้น ซึ่งมา
ทั่ว ๆ ไปไม่สามารถแสดงบทบาทพิเศษเหล่านี้ได้ อีกอย่าง ผู้ศึกษาคิดว่าการที่มาม
ณีกากมีความผูกพันกันอย่างลึกซึ้งกับพระสุธนนั้น อาจจะเป็นเพราะมามณีกากและ
พระสุธนนั้นเป็นชีวิตที่กำเนิดมาจากแม่ซึ่งได้เสวยหรือกินพุทราผลเดียวกัน จึงทำให้

ความคิด ความรู้สึก ของม้ามณีกากและพระสุธนูมีความสัมพันธ์หรือผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง เปรียบเสมือนเป็นพี่น้องฝาแฝดกัน เพียงแต่แตกต่างกันที่พี่น้องฝาแฝดนั้นส่วนมากจะมีรูปร่างหน้าตา คลอดจนความคิดความรู้สึกที่คล้าย ๆ กัน ส่วนม้ามณีกากและพระสุธนูนั้นถึงแม้รูปร่างหน้าตาไม่เหมือนกัน แต่ความคิด ความรู้สึกมีลักษณะคล้ายกัน เช่น สามารถหยั่งรู้เหตุการณ์ด้วยการรำลึกถึงกันได้ หรือสามารถตอบสนองต่ออารมณ์ที่มากกระทบต่อกันและกันได้ เป็นต้น

4. อิทธิพล

ม้ามณีกากนับว่าเป็นม้าที่มีอิทธิพลต่อผู้สร้างวรรณกรรมในสมัยหลังพอสมควร ดังจะเห็นได้จากข้อความในวรรณกรรมบางเรื่อง มักจะมีการกล่าวถึงม้ามณีกากในลักษณะต่าง ๆ เช่น ในก่ำกรวดศรีปราชญ์ มีการกล่าวถึงความสามารถของม้ามณีกาก ว่า

เพลงพรตคนรนาฏสร้อย	ชีดา
ยงควบคืนสี่สอง	เศกไท้
<u>สุดธนูประภาพอง</u>	<u>พดตจาก จयरเข้</u>
<u>ยงควบคืนห้วยไต้</u>	<u>สี่สี่สองสี่</u>
	(<u>โคลงก่ำกรวด</u> : 154)

<u>ผยองม้ามณีกากเกือ</u>	<u>ฤทธิ์ กิติ</u>
<u>สองสี่สองเสวยยริย</u>	<u>แท่นไต้</u>
เพลงพินทุบตีพรัค	พระโธษะ
ขนชาคสองห้วยไต้	จากจयर
	(<u>โคลงก่ำกรวด</u> : 157)

จะเห็นว่า ศรีปราชญ์ได้นำเรื่องเกี่ยวกับม้ามณีกากมาอ้างในบทคว่ำครวญของตนด้วย

ในตำราผ้าของเก่าและตำราผ้าคำโคลง ซึ่งกรมศิลปากรได้เก็บรวบรวมไว้ ก็มีการกล่าวถึงรูปร่างลักษณะของม้ามณีกาก¹

ก. เปรมกมล (2510 : 25) ได้เขียนบทความเรื่องสัตว์ในวรรณคดี (ผ้า) และได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของม้ามณีกากหรือมณีกากซี่ ว่า

ม้ามณีกาก เป็นผ้าคู่บารมีของพระสุธน เป็นผ้าที่พู่ทอขามนุษย์ได้ มีกำเนิดโดยนางม้าแม่ได้กินเมล็ดพุทราที่นางเกศนีเสวยเนื้อแล้วทิ้งเมล็ดไว้ เป็นพุทราที่พระอินทร์แปลงเป็นเหยี่ยวไปคาบมาให้นางเสวยเพื่อจะได้ทรงครรภ์ เมื่อนางม้ากินเมล็ดเข้าไปก็ตั้งท้องและคลอดลูกออกมา ลูกมีตางามเหมือนแก้วมณี จึงเรียกกันว่า มณีกากซี่อิศรวราช

(ชัยพฤกษ์ : 25)

วิฑูร โสภวงศ์ (2507 : 70) ได้เขียนบทความเรื่อง ผ้าในวรรณคดี โดยกล่าวถึงประวัติความเป็นมา รูปร่างลักษณะ และบทบาทของม้ามณีกากพอสังเขป และได้แสดงความคิดเห็นไว้ตอนจบบทความว่า

ม้ามณีกาก ในเรื่องสุธน มีชื่อคล้ายกับม้ามณีกากในเรื่องพระรามชาดกที่ได้เล่ามาแล้วมาก ซ้ำยังมีอิทธิฤทธิ์มากปาน ๆ กันอีก จึงอาจทำให้เข้าใจไขว้เขวไปได้ ข้อที่น่าสังเกตคือว่า คำ "มณี" นั้นแปลว่า แก้ว ท่านอาจจะตั้งชื่อตามคติเรื่องม้าแก้วข้างกระมั่ง

(วิทยาสาร : 70)

¹อ้างแล้วในหน้า 156

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ (2504 : 35-36) ได้รวบรวมงานค้นคว้าเรื่องม้า จากหนังสือประเภทวรรณคดีไทยและประวัติศาสตร์ไทย และได้กล่าวถึงเรื่องราวของม้ามณีกากไว้อย่างย่อ ว่า

ในเรื่องพระสุณูชาตก (ในปัญญาสชาตก) ซึ่งพระยาอิศรานภาพ (อัน) นำมาแต่งเป็นสุณูคำฉันท์ กล่าวถึงพระสุณูมีม้าคู่ใจชื่อ ม้ามณีกาษ ซึ่งเกิดในวันและเวลาเดียวกันเป็นสหชาติกัน และเมื่อเติบโตใหญ่ก็ได้มาสวามิภักดิ์เป็นม้าคู่พระทัยของพระสุณูไปพบกับนางจิริประภา ต่อมาม้ามณีกาษถูกยักษ์ลักพาไปในขณะที่เป็นม้าพาหนะให้พระสุณูและนางจิริประภาเดินทางไปเยี่ยมพระบิดา และดำเนินเรื่องไปอีกมากจนกระทั่งได้ม้ากลับมา กล่าวกันว่าม้ามณีกาษได้กลับชาติมาเกิดเป็นม้ากัณฐกะ

(ศิลปากร : 35-36)

จากตัวอย่างที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นว่าม้ามณีกากนั้นได้รับการกล่าวถึงหรืออ้างถึงทั้งในวรรณคดีและวรรณกรรมต่าง ๆ มากพอสมควร นั้นแสดงว่าม้ามณีกากได้มีอิทธิพลต่อผู้สร้างและผู้เสพวรรณกรรมอย่างมากพอสมควร เช่นกัน

ม้ากัณฐกะ

1. ประวัติความเป็นมา

ม้ากัณฐกะที่นำมาศึกษา^{นี้} ยึดถือเนื้อความจากหนังสือพระปฐมสมโพธิกถา ฉบับพระนิพนธ์สมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสเป็นหลัก ในหนังสือนี้เรียกม้ากัณฐกะว่า "พญาม้ากัณฐกะอัศวราช" เพื่อความสะดวกในการอธิบาย ผู้ศึกษาจะเรียกม้า^{นี้}ว่า "ม้ากัณฐกะ" แทนชื่อม้าดังกล่าว

มีกัณฐกะมีประวัติความเป็นมาว่า คือมีมณีกาของพระสุณู
โพธิสัตว์ที่กลับชาติมาเกิดเป็นมีกัณฐกะอัครราช ส่วนพระสุณูโพธิสัตว์ก็กลับชาติ
มาเกิดเป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (กรรมศิลปากร, 2499 : 148)
ดังปรากฏข้อความในสุณูคำฉันท์ ว่า

มณีกัณฐกะอัครพญา

กัณฐัศราชา

อันจงในพุทธภักดี

(สุณูคำฉันท์ : 217)

ตามพุทธประวัติกล่าวว่า มีกัณฐกะเกิดในวันที่เจ้าชายสิทธัตถะ
ประสูติ จึงเป็นสหชาติและเป็นราชพาหนะคู่บารมีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
เมื่อครั้งทรงเป็นเจ้าชายสิทธัตถะราชกุมาร โอรสของพระเจ้าสิริสุทโธทนะและ
พระนางสิริมหามายาแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ตลอดมา

เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะมีพระราชประสงค์จะเสด็จออกสู่มหาภิเนษกรรม
ได้ตรัสให้นายฉันทะซึ่งเป็นอำมาตย์ไปเตรียมมีกัณฐกะเพื่อใช้เป็นราชพาหนะ นาย
ฉันทะผูกม้ารัดครั้นแน่นกว่าปกติ ทำให้มีกัณฐกะทราบว่าจะได้ถูกนำไปเป็นราช-
พาหนะของพระพุทธเจ้า ด้วยความตั้งใจก็เปล่งเสียงร้องกึกก้องไปที่วังกบิลพัสดุ์
จนแพทย์ต้องกำบังเสียงเสีย ด้วยเกรงว่าจะเป็นการอวดบวชของ
พระพุทธเจ้า จากนั้นเจ้าชายสิทธัตถะก็ใช้มีกัณฐกะเป็นราชพาหนะเสด็จออกสู่
มหาภิเนษกรรม ดังความว่า

แลเมื่อพระพุทธองค์ุรราชทอดพระเนตรพระนครสำแดงซึ่งกัณฐก
นิวัตินเจดีย์ในปฐมภูมิประเทศที่นั่นแล้ว ก็ชักม้าพระที่นั่งบ่ายหน้า
สู่มรรคาสดลวิถีสืบไป

(พระปฐมสมโพธิกถา : 120)

2. รูปร่างลักษณะ

ม้ากัณฐกะเป็นม้ากัณฐกะที่วิพรรณนารูปร่างลักษณะให้ผู้อ่านเห็นถึงความใหญ่โต ลำสัน แข็งแรง สมกับเป็นม้าทรงอย่างยิ่ง กล่าวคือ เมื่อวัดจากส่วนคอถึงท้ายแล้วมีความยาวถึง 18 ศอก และมีส่วนสูงบอกแต่เพียงว่าเหมาะสมกับความยาวของร่างกาย โดยไม่บอกว่ามีส่วนสูงเท่าใด ทั้งยังมีลักษณะที่งามสง่าเป็นพิเศษ อีกด้วย คือ

สีชาวยริฐหัตถ์คุดสังข์อันขัดใหม่ ศีระชนันคำคุดสีแห่งกา มีเกศา
ในมุขประเทศชาวผ่องคุดใส่หญาปล้องอันงามสะอาด

(พระปฐมสมโพธิกถา : 114)

จากข้อความดังกล่าว แสดงว่าม้ากัณฐกะมีขนทั่วไปสีชาวมากคือ "คุดสังข์อันขัดใหม่" ปกติหอยสังข์ก็มีสีขาวอยู่แล้ว แต่เมื่อนำมาขัดใหม่ก็ยิ่งขาวเพิ่มขึ้นไปอีก ส่วนศีระหรือหัวมีสีคำคุดสีของกา และผมที่หน้ามีสีขาวผ่องคุดสีของใส่หญาปล้อง จากลักษณะดังกล่าวจึงอาจสรุปได้ว่า ม้ากัณฐกะเป็นม้ากัณฐกะในสกุลม้ากัณฐกะ นอกจากนั้นยังสะท้อนให้เห็นว่าคนในสมัยนั้นนิยมนำสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติมาอุปมาอุปไมยให้ผู้อ่านเห็นภาพพจน์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นอีกด้วย

นอกจากนี้ม้ากัณฐกะยังมีลักษณะพิเศษกว่าม้ากัณฐกะทั่วไปคือ เป็นม้ากัณฐกะที่มีกำลังมาก วิ่งได้รวดเร็ว สามารถหยั่งรู้เหตุการณ์ด้วยญาณพิเศษ และเป็นม้ากัณฐกะที่รู้ภาษามนุษย์ ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อบทบาทพิเศษต่อไป

3. บทบาทพิเศษ

เนื่องจากม้ากัณฐกะเป็นม้ากัณฐกะที่มีลักษณะพิเศษกว่าม้ากัณฐกะทั่วไปดังกล่าวแล้ว ฉะนั้นมันจึงสามารถแสดงบทบาทพิเศษตามลักษณะพิเศษได้ดังนี้

3.1 สามารถวิ่งได้รวดเร็วและไกลกว่าม้าธรรมดา

ม้าเป็นสัตว์ที่วิ่งได้เร็วมาก บางครั้งจึงพูดกันว่า วิ่งเร็วราว กัยเหาะ และกล่าวกันว่า การที่ม้าวิ่งเร็วนี้เองที่ทำให้ม้าไม่สูญพันธุ์ไปจากโลก เหมือนสัตว์อื่น ๆ อีกหลายชนิด (ส.พลาโยน้อย, 2518 : 15) ม้ากัณฐะก็เป็น ม้าตัวหนึ่งที่สามารถวิ่งได้รวดเร็วและไกลกว่าม้าธรรมดา บทบาทพิเศษอันนี้สังเกต ได้จากตอนที่เจ้าชายสิทธัตถะใช้ม้ากัณฐะเป็นราชพาหนะเสด็จออกสู่มหาภิเนษกรมณ ์ว่า

แลพระพุทธานุภรรษาเสด็จออกสู่มหาภิเนษกรมณ ์พร้อมไปด้วย มหิศจรรย์เป็นอันมาก ดังพรรณนามานี้ในราตรีเดี๋ยวนั้น ล่วงเสีย ซึ่งเขตขัดตีสี่มาแห่งพระนครทั้ง 3 คือ กรุงกบิลพัสดุ์ แลเมือง สāvattī และเมืองเวสาลี สิ้นหนทาง 30 โยชน์ ก็บรรลุถึงฝั่ง แม่น้ำมีนามอโนมาที่ อันมีอยู่ ณ ที่พรมแดนแห่งนครทั้ง 3 นั้น ในขณะนั้นพอ เวลาสว่างปัจจุบัณสมัย

(พระปฐมสมโพธิกถา : 121)

จะเห็นว่า ม้ากัณฐะนั้นมีกำลังมหาศาล สามารถวิ่งได้ รวดเร็วและไกลมาก กล่าวคือ เพียงชั่วคืนเดียวก็สามารถพาเจ้าชายสิทธัตถะ และนายฉันทะเดินทางไปถึงสามเมือง คือ กบิลพัสดุ์ สāvattī และเวสาลี ได้ระยะ ทาง 30 โยชน์ หรือเท่ากับ 12,000 เส้น หรือประมาณ 624 กิโลเมตร (1 กิโลเมตร ประมาณ 19.23 เส้น) ถ้าม้าวิ่งตลอดคืน หรือ 12 ชั่วโมง ฉะนั้น ถ้าคิดความเร็วเฉลี่ยจะได้ประมาณ 52 กิโลเมตรต่อชั่วโมง ซึ่งอาจมองว่ามันไป ได้ไม่เร็วนัก เหตุที่ไม่ได้ช้านั้นเพราะม้าต้อง "ลุยน้ำเหยียบท่าฝนดอกไม้ทิพย์ แลทิพย์มาลาอันเทพคานาครุฑทั้งหลายโปรยปรายลงมาจากอากาศบุชาพระมหาสัตว์ คาตาศาในพื้นภูมิภาค จนท่วมอุรุประเทศแห่งพญาม้า" ฉะนั้นมันจึงไปได้ช้า แต่ยังสามารถวิ่งได้รวดเร็วและไกลกว่ากำลังม้าธรรมดาหลายเท่าตัว เป็นเพราะม้า กัณฐะมีกำลังและฝีเท้าจึกมากนั่นเอง ข้อความตอนนี้พรรณนาไว้ว่า

กำลังพญาม้านั้นมาก มาตราว่าจะควบไปรอบขอบเขากำแพง
จักรวาลอันหนึ่งในเวลาปุเรกัต ก็อาจนิวัตนาการมาทันเวลา
อันตกแต่งอาหารไว้ให้ตนบริโภค รวดเร็วตุงบุรุษอันยืนอยู่ใน
ท่ามกลางคุมจักร แล้วเดินเวียนไปรอบกองจักรนั้น

(พระปฐมสมโพธิกถา : 122)

จะเห็นว่า ม้ากัณฐะนั้นสามารถวิ่งได้เร็วมาก เทียบเท่า
กับฝีเท้าของม้าแก้ว ในไตรภูมิพระร่วง (2526 : 65) ตั้งความว่า "ด้วย
บุญญาภาพระญาณหาจักรพรรดิราชนั้น หากให้ชักนำม้าแก้วนั้นมาโดยอากาศ...
พระญาณหาจักรพรรดิราช ๐ จึงขึ้นขี่ม้านั้น ม้านั้นจึงพาพระองค์เหาะไปโดยอากาศ
กับด้วยรพทั้งหลาย ๐ ก็เสด็จไปเสียบกำแพงจักรวาล ตุงข้างแก้วแลงจักรแก้ว
นั้นแล ครั้นว่า ๐ เสียบแล้ว ๐ จึงกลับคืนมาถึงที่อยู่ ๐ นั้น พอทันกินเซ้างาย
บมิหันสายแล"

3.2 สามารถหยั่งรู้เหตุการณ์ด้วยญาณพิเศษ

คำว่า "ญาณ" พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 :
288) ได้ให้ความหมายคำนี้ว่า "ญาณ น. ปรีชาหยั่งรู้หรือกำหนดรู้ที่เกิดจาก
อำนาจสมาธิ, ความสามารถหยั่งรู้เป็นพิเศษ" ม้ากัณฐะก็สามารถแสดงบทบาท
พิเศษอันเกิดจากญาณพิเศษของตนได้ เช่น ตอนเจ้าชายสิทธัตถะให้นายฉันทะไป
เตรียมม้ากัณฐะเพื่อเสด็จออกสู่มหาภิเนษกรรมณ์ ว่า

แต่ก่อนในวันอื่น ๆ จะเสด็จไปประพาสพระอุทยานแลที่ใด ๆ ก็
ย่อมผูกเครื่องประดับกายอาตมาแต่เพลฯ ๆ หย่อน ๆ ไม่รัคริง
มันคงเหมือนในครั้งนี้ ชรอยว่าสมเด็จพระลูกเจ้าแห่งอาตมาจะ
เสด็จออกสู่มหาภิเนษกรรมณ์ในวันนี้เป็นแน่แท้ ครั้นตระหนักแน่
ดังนั้นแล้ว กัณฐะก็เกิดความปีติโสมนัส

(พระปฐมสมโพธิกถา : 114)

จากการที่นายฉันทะผูกเครื่องม้ามั่นคงกว่าธรรมดา และเมื่อตระหนักเช่นนั้นแล้ว ม้าก็ถูกระเบิดสามารถหยั่งรู้ด้วยญาณว่า เจ้าชายสิทธัตถะจะต้องเสด็จออกสู่มหาภิเนษกรมณ์ในวันนั้น ก็เกิดความปีติปลื้มเบิกบานใจเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเหตุการณ์ก็เป็นจริงดังที่ม้าก็ถูกระเบิดหยั่งรู้หรือคาดการณ์ไว้ กล่าวคือ เจ้าชายสิทธัตถะได้ใช้ม้าก็ถูกระเบิดเป็นราชพาหนะสำหรับออกสู่มหาภิเนษกรมณ์ในคืนนั้นจริง ๆ ดังความว่า

ก่อนพ้อก็ถูกระเบิดในมัย ท่านจงพาอาตมาไปให้ตลอดในราตรีเดี๋ยวนี้
 อาตมาจะได้ตรัสรู้เป็นองค์พระศรีสรวรรเพชญพุทธเจ้า จะได้ชนข้าม
 เวไนยสัตว์ทั้งในมนุษย์โลกกับเทวดาโลก ให้พ้นจากจตุโอสงสาร
 บรรลุถึงฝั่งปรินิพพานในครั้ง^{นี้}

(พระปฐมสมโพธิกถา : 116)

เจ้าชายสิทธัตถะก็เสด็จประทับม้าก็ถูกระเบิด มีนายฉันทะยึดหางม้าตามไปในเบื้องหลัง ท้าวจตุโลกบาลก็ลงมาแวดล้อมประจำเท้าม้าทั้ง 4 ด้วย ฉะนั้นการที่ม้าก็ถูกระเบิดสามารถหยั่งรู้เหตุการณ์ด้วยญาณดังกล่าว จึงจัดเป็นบทบาทพิเศษของม้าในวรรณคดีไทยอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เคยปรากฏหลักฐานว่าม้าตัว ๆ ใด จะแสดงบทบาทดังกล่าวนี้ได้

3.3 สามารถแสดงความจงรักภักดีต่อเจ้าของได้

ม้าก็ถูกระเบิดเป็นม้าที่ช่างรู้ สามารถฟังภาษามนุษย์รู้เรื่องทุกอย่าง ยิ่งขาดอยู่แต่เจรจาโต้ตอบไม่ได้เท่านั้น เมื่อได้ฟังรับสั่งว่าตนต้องกลับไปกรุงกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยนายฉันทะ ก็บังเกิดความเศร้าโศกอาลัยรักเจ้าของตนเป็นอย่างยิ่ง ในตอนนี้ท่านผู้ทรงพระนิพนธ์ได้ทรงเรียบเรียงไว้อย่างไพเราะ ทั้งก่อให้เกิดอารมณ์เศร้าตามไปด้วย

...มีเนตรนงไปด้วยอัสสุชลกำสรดเหมือนคจมีความปรารถนา
จะล้างพระบวรบาทยศลงแห่งพระมหาบุรุษด้วยหยาดจักษุธารา แล้ว
แลบชีวทาออกเลียพื้นฝ่าพระบาท มีโอกาสอันแดงตุงปาวารพัศตร์
วักก็มีผลเช็ดยุคลบาทเรณู แล้วเพงคดูพระโพธิสัตว์มิได้วางตา

(พระปฐมสมโพธิกถา : 129)

ความพรรณนาในตอนนี้อย่างช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพอันน่าจับใจ
กิริยาอาการของมัจฉาก็แสดงถึงความรักใคร่ผูกพันหรือจงรักภักดีต่อ เจ้าของอย่างสุดซึ้ง
ดังที่ วงเดือน สุขบาง (2524 : 119) ได้อธิบายความไว้ในปริณัยนิพนธ์เรื่อง
"การศึกษาพระปฐมสมโพธิกถาในแนวสุนทรียะ" ว่า "บางคำนอกจากจะให้อารมณ์
สะเทือนใจแล้ว ยังทำให้เห็นภาพด้วย ได้แก่ "นง...อัสสุชล" และ "ล้าง...
หยาดจักษุธารา" ผู้อ่านจะมองเห็นภาพมากับรูปกะมีใบหนานองไปด้วยน้ำตา และ
น้ำตานั้นมีปริมาณมากพอที่จะชำระล้างพระบวรบาททั้งคู่ของพระมหาสัตว์ให้สะอาด
ปราศจากฝุ่นละออง คำ "แลบ...เลีย...เช็ด" ให้ภาพการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่อง
และเน้นให้เห็นถึงการแสดงออกของสัตว์ที่ไม่สามารถบอกเล่าถึงความในใจได้ และ
"แล้วเพงคดูพระพัศตร์พระโพธิสัตว์มิได้วางตา" คำ "เพง" และ "วางตา"
ให้ภาพนิ่งไม่มีการเคลื่อนไหว ทว่าให้ความรู้สึกที่หนักหน่วง จริงจังและจริงจัง
แสดงให้เห็นว่ากิริยาอาการนี้ออกมาจากน้ำใสใจจริง มิได้เป็นการเสแสร้ง"

เจ้าชายสิทธัตถะทรงอาลัยมากุพระทัยของพระองค์มาก
เหมือนกัน ทรงลูบหน้าลูบหลังแล้วตรัสปลอบโยน แต่มากับรูปกะก็มีได้คลายความ
เศร้าโศกไปเลย ครั้นนายฉันทะจูงหางมาไต่หนอยหนึ่งแล้วมานั้นมีอาจทานความ
โศกเศร้าปานดวงใจจะแตกสลายได้ ก็ตายไป

มานั้นหันหน้ากลับมาดูพระพัศตร์ เพงพิศจนลับ เนตรพนเขตที่คันวิสัย
มิได้วายอาลัยในพระมหาบุรุษราช มีศอนเห็นอดแห่งขาดเขพะ
ความโศกปะทะบิตทางอัสสาสะ เดินไปหนอยหนึ่งดวงเหตุยก็ทำลาย

ออก 7 ภาค กระทำกาลกิรียาลมลงในมัตถคันทรวิที

(พระปฐมสมโพธิกถา : 129)

จากคำที่ขีดเส้นใต้นั้นจะเห็นว่า ม้ากัณฐะยังมีความรักใคร่
ผูกพันหรือจงรักภักดีต่อเจ้าของเป็นอย่างยิ่ง จนมีอาจทานความเศร้าโศกได้ ดวงใจ
จึงแตกสลายและตายไป บทบาทพิเศษอันนี้เห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อนายฉันทะได้
กล่าวคำสรรเสริญม้ากัณฐะไว้อย่างจับใจ ว่า

ดูก่อนพอกัณฐะผู้มีธรรมาสน์เสมอมีเสียที่ท่านมีจิตกตัญญูทเวที-
สวามิกัณฐะรักเจ้าของตนถึงทำลายชนม์ด้วยความรัก เป็นที่สรรเสริญ
ประเสริฐนักหาผู้เสมอมีได้ ตัวท่านเป็นแต่สัตว์เดียรัจฉาน มีสันดาน
อันอ่อนและสัดขี้เนื้อซึ่งธงชัย กล่าวคือชีวิตประลัยไปก่อนด้วย
สวามิกัณฐะ จักได้ชื่อว่ามิชยชานะแก่อาทมา ตัวข้าเป็นมนุษย์แต่จิต
กระต่ายยิ่งนัก จงรักภักดีต่อเจ้าแต่ไม่ถึงชีวิตวอดวายได้ ชื่อว่า
พ่ายแพ้แก่ท่านแล้ว

(พระปฐมสมโพธิกถา : 130)

จะเห็นว่า นายฉันทะซึ่งเป็นมนุษย์นั้นยังยอมรับว่าตนได้พ่ายแพ้
แก่ม้ากัณฐะซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉาน เพราะม้านั้นมีความรักใคร่ผูกพันหรือจงรักภักดี
ต่อเจ้าของถึงขนาดยอมถวายชีวิต บทบาทพิเศษอันนี้ยากนักที่จะเกิดขึ้นกับม้าทั่ว ๆ ไป
นอกจากม้าที่มีลักษณะพิเศษด้วยกัน¹

¹ม้าที่มีความจงรักภักดีต่อเจ้าของขนาดยอมถวายชีวิต เช่น ม้าเช็กเหาว
ของกวนอู ในเรื่องสามก๊ก เป็นต้น

4. อธิธิพล

มักัดฐกะ เป็นมาที่มีอิทธิพลต่อพุทธศาสนิกชนมานานแล้ว ดังที่ วิพุธ โสภวงส์ (2507 : 46) ได้กล่าวว่า "เมื่อมีการกล่าวถึงพุทธประวัติกันขึ้นเมื่อใด ก็ไม่ว่าวันที่จะกล่าวถึงมักัดฐกะ พุทธศาสนิกชนจึงรู้จักมักัดฐกะกันแพร่หลาย จนกระทั่งศิลปินในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ได้สร้างรูปมาขึ้นด้วยศิลา ซึ่งก็หมายถึงมักัดฐกะนั่นเอง และใช้รูปนี้เป็นสัญลักษณ์แสดงพุทธประวัติตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรรม เนื่องจากในสมัยนั้นซึ่งอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 3 ชาวอินเดียยังไม่นิยมสร้างรูปเคารพ จึงยังไม่สร้างพระพุทธรูป¹ แต่ใช้สัญลักษณ์แทนดังได้กล่าวแล้ว"

สำหรับประเทศไทยนั้น มักัดฐกะก็เข้ามาอิทธิพลต่อศิลปกรรมไทยมากมาย ดังที่ วิพุธ โสภวงส์ (2507 : 46) ได้กล่าวว่า การสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ นี้ ในเมืองไทยนิยมทำกันถึง 50 กว่าปาง โดยอาศัยพระอิริยาบถที่เป็นหลัก 4 อย่าง คือ ยืน เดิน นั่ง นอน แล้วแยกปางออกไปอีกตามพระพุทธรูปที่ทรงพระฤทธิในเวลาที่ต่าง ๆ กัน ปรากฏว่าพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เหล่านี้ ได้มีรูปมักัดฐกะเข้าไปรวมอยู่ด้วยถึง 2 ปาง คือ ปางที่สอง "มหาภิเนษกรรม" เป็นรูปพระโพธิสัตว์ทรงเครื่องตนประทับหลังมักัดฐกะ มีนายฉันทะตามเสด็จหามากับปางที่สาม "ตัดพระเมาลี" เป็นภาพพระโพธิสัตว์ที่ทรงเปลื้องเครื่องทรงแล้วประทับบนบัลลังก์ กำลังทรงตัดพระเมาลี มีเทวดาถือพานที่เชิญพระขรรค์มาถวาย เฝ้าอยู่ทางด้านขวา และมีมักัดฐกะกับนายฉันทะผู้ตามเสด็จเฝ้าอยู่ทางด้านซ้าย

¹หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดีกล่าวว่า การสร้างพระพุทธรูปนั้นได้เริ่มมีขึ้นหลังพุทธศตวรรษที่ 6 เล็กน้อย ที่เมืองคันธาระและเมืองมถุรา พรอม ๆ กัน แต่ต่างคนต่างทำ

หิ้งมาและคนแสดงอาการเศร้าโศกให้เห็นชัดเจนทีเดียว¹

นอกจากนี้ยังมีภาพมักัดรูปกะ ตอนเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกมหาภิเนษกรรม ปรากฏตามภาพฝาผนังวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือดังตัวอย่างต่อไปนี้

4.1 ภาพมักัดรูปกะ จากฝาผนังวัดทองธรรมชาติ แขวงวัดทองนพคุณ เขตคลองสาน กรุงเทพฯ จากหนังสือ ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยวัดทองธรรมชาติ ของ นิตดา หงษ์วิวัฒน์ ในหน้า 36

¹ พระพุทธรูปทั้งสองปางซึ่งมีมักัดรูปกะเข้ามาเกี่ยวของนี้หาภาพดูได้จากหนังสือ "เรื่อง พระพุทธรูปปางต่าง ๆ" ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ขึ้นพระราชทานในงานพระราชกุศลราชคฤหมงคลขึ้นที่ตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2500 ส่วนพระพุทธรูปองค์จริงนั้น หาดูได้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

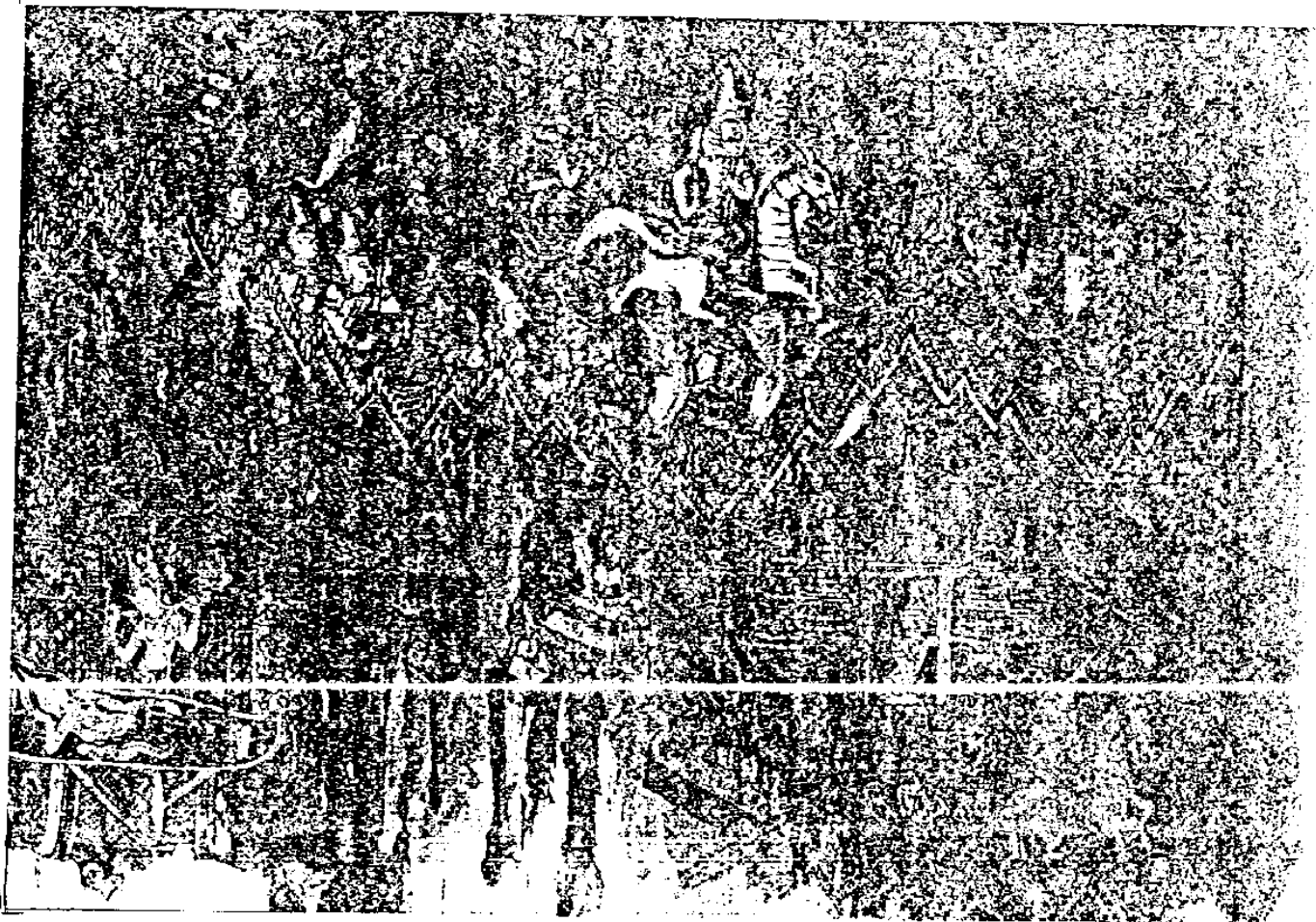
ภาพที่ 14 ภาพไม้กัณฐกะ จากฝาผนังวัดทองธรรมชาติ จากหนังสือ ชุดจิตรกรรมฝาผนัง
ในประเทศไทยวัดทองธรรมชาติ, หน้า 36.

4.2 ภาพไม้กัณฐกะ จากฝาผนังวัดจันทบุรี จังหวัดสระบุรี
จากหนังสือ ภาพเกี่ยวกับวรรณคดีไทย ของ คณะสงฆ์วัดสุทัศน์เทพวราราม
ในหน้า 69

ภาพที่ 15 . ภาพม้ากัณฐกะจากฝาผนังวัดจันทบุรี จังหวัดสระบุรี จากหนังสือ
จากหนังสือภาพเกี่ยวกับวรรณคดีไทย, หน้า 69.

4.3 ภาพมุกต์รูปแกะจากฝาผนังวัดราชสีหธาราม แขวงท่าพระ
เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร จากหนังสือ ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย
วัดราชสีหธาราม ของ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย หน้า 64

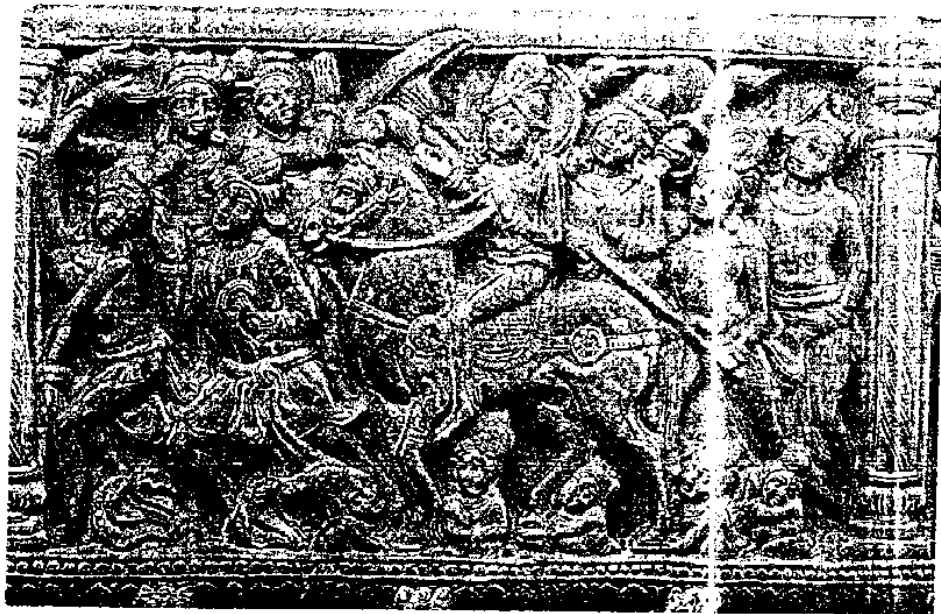
ภาพที่ 16 ภาพมุกต์รูปแกะจากฝาผนังวัดราชสีหธาราม จากหนังสือชุด
จิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทยวัดราชสีหธาราม, หน้า 64.

4.4 ภาพมุกัณฐกะจากฝาผนังวัด (แต่ไม่ปรากฏชื่อวัด) จาก
หนังสือ พระพุทธรูปปางต่าง ๆ นิพนธ์ของ พระหิมลธรรม ราชบัณฑิต
(ชื่อบ อุนจาริมหาเถระ) หน้า 134

ภาพที่ 17 ภาพมุกัณฐกะจากหนังสือ พระพุทธรูปปางต่าง ๆ, หน้า 134.

จากตัวอย่างภาพดังกล่าว จะเห็นว่าภาพเหล่านี้มีเอกลักษณ์ของ
ศิลปะไทยอย่างเด่นชัด กล่าวคือ ไม่ว่าภาพคน ม้า เทวดา เครื่องแต่งกาย ฯลฯ
จะมีลักษณะอ่อนช้อยและมีลายไทยประกอบ ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับภาพมังกัณฐกะ
ตอนเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกมหาภิเนษกรรมของอินเดียแล้ว จะเห็นว่าภาพนี้มี
เนื้อเรื่องเหมือนกัน แต่แตกต่างกันทางด้านศิลปวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ ดังเช่น
ภาพแกะสลักหินรูปเจ้าชายสิทธัตถะทรงมังกัณฐกะเสด็จออกมหาภิเนษกรรมของ
อินเดีย จากตำบลนาการชุนโกณฑะ แคว้นคันธาระ ราวพุทธศตวรรษที่ 7 จาก
หนังสือ อินเดียแดนพุทธภูมิ ของ จีรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา หน้า 14

ภาพที่ 18 ภาพแกะสลักหินมังกัณฐกะ ที่ตำบลนาการชุนโกณฑะ แคว้นคันธาระ
ประเทศอินเดีย จากหนังสือ อินเดียแดนพุทธภูมิ, หน้า 14.

นอกจากนี้ ม้ากัณฐกะยังมีอิทธิพลต่อพิธีกรรมการบวชนาคของไทย ด้วย ดังปรากฏหลักฐานจากบทความเรื่อง "การบวช" ของ แผลก สนธิรักษ์ จากวารสารวัฒนธรรมไทย ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 มิถุนายน 2504 หน้า 2 ว่า

...พาหนะสำหรับนาคนั้นโดยมากขี่ม้าและมีกลดกั้น การที่ให้นาคขี่ม้าน่าจะถือตามอย่างครั้งเจ้าชายสิทธัตถะออกบวชก็ได้ขี่ม้ากัณฐัควราชไป แต่ไม่มีพิธีแห่ เจ้าชายสิทธัตถะนี้ภายหลังได้เป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นจะด้วยเหตุนี้เองจึงนิยมให้นาคขี่มาแล้วแห่ไป

การที่คนไทยนิยมให้เจ้านาคขี่มาแล้วแห่ไป ก็เป็นการได้รับอิทธิพลมาจากการที่เจ้าชายสิทธัตถะทรงม้ากัณฐกะเสด็จออกมหาภิเนษกรรมหรือออกบวชนั่นเอง

โดยสรุปแล้ว กล่าวได้ว่าม้ากัณฐกะมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม ศิลปกรรม พิธีกรรม และวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนหรือผู้ที่เคยรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึงตอน "มหาภิเนษกรรม" ทุกคนก็มักจะนึกถึงม้ากัณฐกะ ซึ่งเป็นราชพาหนะให้เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกมหาภิเนษกรรม จนสำเร็จเป็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในเวลาต่อมา

มานิลพาหุ

1. ประวัติความเป็นมา

มานิลพาหุ เป็นม้าในเรื่องรามเกียรติ์ ตามเนื้อเรื่องกล่าวว่า ม้านิลพาหุเป็นม้าศึกคู่ใจของวีรบุรุษจำบัง ซึ่งเป็นลูกของพญาพุนด์รแห่งกรุงจารึก แคว้นชนบท วีรบุรุษจำบังมีวิชาอาคมแก่กล้ามาก สามารถร่ายเวทมนต์กำบังตนและม้า

ที่ตนขับขี่ได้ ครั้นยกทัพไปช่วยทศกัณฐ์ที่กรุงลงกา วิรุณจำบังก็ใช้มานิลพาหุเป็นพาหนะ

เมื่อนั้น	วิรุณจำบังยกษา
พั้งนหนไฟหรือสุรา	โกรธาตั้งไฟประลัยกาล
ชีชะมมนุษย์กับเหล่าลิง	เยอหยิ่งฮึกฮักอวดหาญ
ไมเกรงเดชสุริยวงศ์พรหมาน	กู่จะผลาญให้สิ้นทั้งทัพชัย
ว่าแล้วมีราชวาที	สั่งมทาเสนีผู้ใหญ่
เร่งเกณฑ์กองทัพอาชาไนย	ให้ได้สืบสมุทรรคณา
แล้วผูกนิลพาหุ	อันร้ายคฤหิ์แรงแข็งกล้า
กู่จะไปช่วยองค์พระบิตุลา	เขนมาอริราชไฟรี
	(รามเกียรติ์ ร.1 ล.1 : 210)

วิรุณจำบังใช้เวทมนต์คาถากำบังตนและมาเข้าไปฆ่าฟันกองทัพของ
พระราม ดังความว่า

ครั้งนี้ออกไปราญรอน	หลานหาทำการเช่นก่อนไม่
<u>จะบังกายหายทั้งมโนมัย</u>	ถือหอกเข้าไลรวี
	(รามเกียรติ์ ร.1 ล.2 : 216)
เดชะพระเวทอันเชี่ยวชาญ	กัันดาลอินทริย์ยกษา
<u>หายไ้ทั้งเงาและอาชา</u>	ก็ขับมาเข้าไลราญรอน
	(รามเกียรติ์ ร.1 ล.2 : 245)

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่า วิรุณจำบังให้ความสำคัญกับมานิลพาหุมาก กล่าวคือ เมื่อมีการรบกัน วิรุณจำบังก็จะร้ายเวทมนต์กำบังตนและมานิลพาหุไว้ด้วย เพื่อไม่ให้ฝ่ายศัตรูทำอันตรายมานิลพาหุได้ง่าย ๆ

2. รูปร่างลักษณะ

ในรามเกียรติ์ได้กล่าวถึงรูปร่างลักษณะของมานิลพาหุไว้เพียงสั้น ๆ แต่ได้ใจความ ว่า

ผูกครบพันเครื่องกุดันดวง	ห้อยพู่พวงมณีสิน
ปากแดงปานดั่งโกมิน	คิ้วคิ้วค้ำนัยหงอนทรี
เท้ารับถีบเร็วดังลมกรด	มีพยศ์แมนพระยาราชสีห์
เหลาพลลั่นพวกพาวซี	ขี้ตี่ควบตามก้นอึ้งอล

(รามเกียรติ์ ร.1 ล.2 : 230)

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่า มานิลพาหุมีตัวสีค้ำดังสินิล ปากแดงดั่งสีโกเมน วิกเร็วดังลมกรด¹ และมีพยศ์เหมือนพระยาราชสีห์ นอกจากนี้ยังพบว่า มานิลพาหุมีนิสัยร้าย กล้าหาญ แข็งแรง และมีฤทธิ์มาก ดังคำกลอนว่า

แล้วผูกนิลพาหุ	อันร้ายดุฤทธิ์แรงแข็งกล้า
กู่จะไปช่วยองค์พระพิศุลา	เขนมออริราชไพรี

(รามเกียรติ์ ร.1 ล.2 : 210)

จากการที่มานิลพาหุมีสีค้ำนัย จึงจัดได้ว่าอยู่ในสกุลมัจฉา ซึ่ง เป็นมัจฉามีลักษณะถูกต้องตามตำรา

¹ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า ลมกรด คือ กระแสลมแรงจัดในบรรยากาศชั้นบน ในระดับความสูงตั้งแต่ 10,000-15,000 เมตร มีลักษณะ เป็นลำคล้ายท่อรูปรีขนาดใหญ่

3. บทบาทพิเศษ

มานิลพาหุเป็นมาศีกุญแจของวิรุญจำบัง ฉะนั้นเมื่อมีการรบ วิรุญจำบัง ก็จะใช้มานิลพาหุเป็นพาหนะ ถือว่าเป็น "พาชีตัวฉกรรจ์" บทบาทของมันปรากฏเด่นชัดเมื่อวิรุญจำบังช้อกรบกับกองทัพของฝ่ายพระราม ว่า

เมื่อนั้น	วิรุญจำบังยักษา
ไต่พังคั่งคองสายฟ้า	อสุราขบเขี้ยวเคี้ยวฟัน
ความแค้นความเสียดายพันนั้	พระยาภักษกรวิโกรรหุนหัน
แผ่นซันพาชีตัวฉกรรจ์	ก็ขับพวกพลชั้นธรีไป

(รามเกียรติ์ ร.1 ล.2 : 243)

ในบทโขน กรมศิลป์ากรปรับปรุงแสดง ณ โรงละครอนศิลป์ากร (2507 : 102) ที่กล่าวถึงการรบของวิรุญจำบังกับกองทัพของฝ่ายพระรามนั้น สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทพิเศษของมานิลพาหุได้เด่นชัด กล่าวคือ

พระยาวิรุญจำบัง อยู่บนหลังอาชาทรง เห็นพวกจัตุรงค์
แตกพ่ายกระจ่ายไป จึงมานิ่งนึกตรึกไตรในอุรา เราจะรบ
ซึ่ง ๆ หน้าคงไม่มีชัย ด้วยพลพระราม เรื่องฤทธิไกรเป็นยิ่งนัก
จำเราจะหายตัวเข้าเขนยแปรปักษ์เห็นจะดีกว่า คิดพลางทาง
ร้ายพระคาถาอันเรื่องเดช บัดเดี้ยวใจกายอสูเรศก็สูญหาย
ราชนรายก็ลงจากอาชา ตรงเข้าแทงหมู่วาด้วยฤทธิ
นิลพาหุพาชีก็ช่วยกัถลิง สะบัดหางวางวิ้งอยู่ไปมา

(บทโขน กรมศิลป์ากรฯ : 102)

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นว่า มานิลพาทูได้แสดงบทบาทพิเศษกว่ามาหัว ๆ ไป กล่าวคือ มาหัวไปส่วนมากจะใช้เป็นพาทนะสำหรับชี้เข้าทำศึกเท่านั้น แต่มานิลพาทูของวิรุญจำบังนั้น นอกจากจะใช้ชี้เป็นพาทนะเข้าทำศึกแล้ว มันยังสามารถใช้ช่วยระของร่างกายเป็นอาวุธช่วย เจ้าของ รบกับฝ่ายศัตรูได้อีกด้วย นั่นคือ การที่มันใช้ปากกัดและสับตัดทางใส่ทหารลิง เป็นต้น จากบทบาทพิเศษของมานิลพาทูดังกล่าว ผู้ศึกษาคิดว่าสุนทรภู่จะได้รับอิทธิพลด้านรูปร่างลักษณะและบทบาทพิเศษของมานิลพาทูจากเรื่อง รามเกียรติ์ ไปสร้าง เป็นมานิลมังกรในเรื่อง พระอภัยมณี บางก็ได้ เพราะเรื่องรามเกียรติ์แต่งก่อนและเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมานานแล้ว อิทธิพลที่สุนทรภู่จะได้รับมาจากมานิลพาทูในเรื่องรามเกียรติ์ก็คือ ชื่อว่า "นิลพาทู" และ "นิลมังกร" ซึ่งมีคำว่า "นิล" และมีตัวสีคำนิลเหมือนกัน และบทบาทพิเศษของมานิลมังกรที่สามารถใช้ช่วยระของร่างกายเป็นอาวุธช่วย เจ้าของรบกับฝ่ายศัตรูได้เหมือนกัน เช่น ตอนสุดสาครรบกับกองทัพต่างประเทศอาสา นางละเวงตีเมืองผลึก มานิลมังกรก็ช่วยสุดสาครรบด้วย ว่า

พระหนอนาถาจงทรงสินธพ	ควบเข้ารบนายทหารชาดูสมร
ไม้เท้าพาดขาดสะบั้นดังฟันพอน	<u>ม้ามังกรกัดตายลงกายกอง</u>
<u>ใครขวางก็ตีคืดผางเอาคางโขก</u>	<u>สับตีโบกหางหันผันผยอง</u>
แต่โยธีสี่เมืองมาเนืองนอง	เข้าแซ่ช่องสี่ประยุทยุทหนา
	(พระอภัยมณี : 481)

จากการที่มานิลพาทูได้แสดงบทบาทพิเศษด้วยการช่วยวิรุญจำบังรบกับฝ่ายพระราม จึงทำให้มานิลพาทูถูกศรพรหมมาศร์ของพระรามตาย การที่พระรามต้องฆ้ามานิลพาทูซึ่งโดยปกติถ้าเป็นมาที่ชี้เข้าทำศึกธรรมดาเขาจะไม่ฆ่ากันนั้น ผู้ศึกษาคิดว่าอาจจะเป็นเพราะพระรามเห็นว่า มานิลพาทูมีบทบาทสำคัญในการทำสงครามครั้งนี้มาก กล่าวคือ ถ้าปล่อยให้วิรุญจำบังใช้มานิลพาทูซึ่งมีพิษสงอยู่ทั่วตัวชี้เข้าทำศึกกับกองทัพของพระองค์ ก็อาจทำให้สงครามครั้งนี้ยืดเยื้อหรือกองทัพฝ่ายพระองค์อาจจะพ่ายแพ้ก็ได้ เพราะมานิลพาทูนี้ไม่ใช่เป็นมาที่ชี้ไปทำศึก

ทั่ว ๆ ไป แต่เป็นม้าที่เปรียบเสมือนเป็นแม่ทัพหรือนายทหารสำคัญที่ชำนาญศึกคนหนึ่ง
ที่เดียว ฉะนั้นเมื่อมันล้มพายุ วิรุณจำบังจึงเสียใจมาก ถึงกับรำพึงรำพันออกมา
ว่า

เมื่อนั้น <u>เสียมั่งเสียชื้อ</u>	วิรุณจำบังยักษา <u>เสียทั้งโยธาพาชี</u> (รามเกียรติ์ ร.1 ล.2 : 247)
--------------------------------------	---

ในบทโขน กรมศิลป์ากรปรับปรุงแสดง ณ โรงละครอนศิลป์ากร
(2507 : 103) บรรยายถึงความเสียใจของวิรุณจำบังที่ต้องสูญเสียม้าคู่ชีวิตให้
ผู้อ่านได้เห็นภาพพจน์และสะท้อนอารมณ์ ว่า

พระยาวิรุณจำบัง ครั้นอาชาที่นั่งสิ้นชีวี อสุรีก็ล้มลงยังพสุธา
แล้วแข็งใจทรงกายาลุกขึ้นนั่ง น้ำอัสสชลเนตรก็ไหลหลั่งลง
อาบพักตร์ พระยายักษ์จึงออกพระโอษฐ์ ว่าโอ้นิลพาเอ๋ย
เจ้านี้เคยเป็นคู่ชีวิตของเรา มา ควรหรือเจ้ามามรณาเสียครั้งนี้
กนแต่โศการักพาชีคู่ชีวิต

(บทโขน กรมศิลป์ากรฯ : 103)

จากกริยาอาการตั้งข้อความที่ซัดเสียดแทงใจของวิรุณจำบังที่แสดงออก
มานี้ สะท้อนให้เห็นว่า ม้านิลพาหุได้แสดงบทบาทพิเศษอันมีคุณค่าหรือมีประโยชน์
ต่อเจ้าของไม่ใช่น้อยเลยทีเดียว

4. อธิธิพล

นับว่าม้านิลพาหุมีอิทธิพลต่อผู้สนใจเรื่องรามเกียรติ์มากที่สุดทีเดียว
กล่าวคือ เมื่อกล่าวถึงวิรุณจำบังก็มักจะมีการกล่าวถึงม้านิลพาหุ ซึ่งเป็นม้าศึกคู่ใจ
ของวิรุณจำบังด้วยเสมอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กรมศิลปากร (2508 : 535) ไต่กล่าวถึงวิรุญจำบังและมานิลพาหุ
ไว้ในหนังสือ โคลงเรื่องรามเกียรติ์ ว่า

จอมปรินทร์จากรู	โกธธา ยิงแฮ
โผนแผ่นขี้มิลพา	ทู่ท้าว
แรงพลรบเร็วมา	ถึงที่ รบแฮ
เห็นมยุขยวานรท้าว	กระที่ม้าส่งพหล

(โคลงเรื่องรามเกียรติ์ : 535)

พระสารประเสริฐ (2510 : 105) ไต่กล่าวถึงวิรุญจำบังและ
มานิลพาหุไว้ในหนังสือ สมญาภิธานรามเกียรติ์ ว่า

วิรุญจำบัง เป็นยักษ์ลูกพญาพญานางแห่งกรุงจารึกแคว้นชนบท มีม้า
รวมใจชื่อมิลพาหุ ตัวดำ ปากแดง บางแห่งว่าตัวขาวหัวดำ
สามารถหายตัวได้ทั้งคนและม้า...

(สมญาภิธานรามเกียรติ์ : 105)

กรมศิลปากร (2507 : 103) ไต่กล่าวถึงวิรุญจำบังและมา
นิลพาหุไว้ในหนังสือ บทโคลง กรมศิลปากรปรับปรุงแสดง ณ โรงละครอน
ศิลปากร ว่า

พระยาวิรุญจำบัง ครั้นอาษาที่นั้งสิ้นชีวี อสุรีก็ล้มลงยังพสุธา
แล้วแข็งใจทรงกายาลูกขี้มันั่ง น้ำอัสสุชลเนตรก็ไหลหลั่งลง
อาบพักตร์ พระยายักษ์จึงออกพระโอษฐ์ ว่าโอ้นิลพาหุเอ๋ย
เจ้านี้เคยเป็นคู่ชีวิตของเรามา ควรหรือเจ้ามามรณาเสีย
ครั้งนี้...

(บทโคลง กรมศิลปากรฯ : 103)

ม้านันตสิงหาสน์

1. ประวัติความเป็นมา

ม้านันตสิงหาสน์มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "ม้านิลพาทุ" เหมือนชื่อม้าของวีรบุรุษจำบัง ในเรื่องรามเกียรติ์ ม้านันตสิงหาสน์เป็นพาหนะประจำตัวของยักษ์ชื่อ นนยวิก¹ ในเรื่องรามเกียรติ์มีการกล่าวถึงม้านันตสิงหาสน์อยู่ 2 ตอน คือ ตอนนนยวิกและวายุเวก² นำสารไปเชิญไมยราพซึ่งเป็นเจ้าเมืองบาดาลมาช่วยปราบศึกที่กรุงลงกา และตอนทศกัณฐ์ใช้ให้นนนยวิกและวายุเวกไปเฝ้าท้าวมาลีวราช กล่าวคือ

เมื่อนั้น รับสั่งถวายอัญชูลี ครั้นถึงจึงส่งอรุรินทร์ กับไวยไกรสรชาวนฤกรรจ	<u>นนยวิก</u> <u>วายุเวก</u> ยักษ์ มาปราสาทมณีพรายพรรณ ให้ <u>มุกนิลพาทุ</u> ตัวขยัน จะไปเขตขัณฑ์บาดาล (<u>รามเกียรติ์</u> ร.1 ล.1 : 1158)
--	---

ครั้นถึงที่อยู่สุรี เร่งผูกสินธพมโนมัย จึงผูก <u>ม้านันตสิงหาสน์</u> ทั้งเมฆมาลาตัวดี	จึงส่งขุนพาชันนายใหญ่ ที่เดินได้โดยทางอัมพร อันร้ายกาจตั้งพระยาราชสีห์ มีพิศคั่งมาพระสุริยา (<u>รามเกียรติ์</u> ร.1 ล.2 : 278)
--	---

¹ยักษ์แห่งลงกา หลานของทศกัณฐ์ ลูกมารีกับนางเงษฐา พี่ของวายุเวก
หน้าสีเขียว

²ยักษ์แห่งลงกา น้องของนนยวิก หน้าสีมอคราม ชีมาชื่อเมฆมาลาหรือ
ไวยไกรสร สีผานดำ

จากข้อความที่กล่าวมา จะเห็นว่ามาของนนิวิกมีชื่อเรียกอยู่ 2 ชื่อ คือ อนันตสิงหาสน์และนิลพาหุ ชื่อมา "นิลพาหุ" ของนนิวิกตรงกับชื่อมาของ วิรุณจำบังด้วย การที่มาชื่อตรงกันทั้ง ๆ ที่เป็นมาคนละตัวนี้ ผู้ศึกษาคิดว่าอาจจะ เป็นเพราะมาอนันตสิงหาสน์ของนนิวิกเป็นมาที่มีรูปร่างลักษณะเป็นมาสีดำเหมือน กับมานิลพาหุ และหรืออาจจะ เป็นมาที่มีสีดำประกอบดั่งที่ พระสารประเสริฐ (2510 : 79) ได้กล่าวถึงสีของมาอนันตสิงหาสน์ว่ามี "...พื้นขาว แซมดำ" ก็ได้

2. รูปร่างลักษณะ

จากเนื้อเรื่อง รามเกียรติ์ ปรากฏข้อความที่กล่าวถึงรูปร่างลักษณะ ของมาอนันตสิงหาสน์ของนนิวิกเพียงสังเขป เช่น ตอนทศกัณฐ์ใช้ให้นนิวิกและ วายุเวกไปเชิญไมยราพณ์ และตอนทศกัณฐ์ใช้ให้นนิวิกและวายุเวกไปเฝ้าท้าวมาลีวราช

มาเอยมัตน	<u>ส่งมาฤทธิรงค์ไกรสร</u>
<u>เชื้อชาติสินธพอัสตร</u>	<u>म्मอหนางยาวเหวรัต</u>
ลองเชิงเริงฮักสะอึกโผน	<u>แผนโจนหกหมุนคึกคัก</u>
<u>ย่างใหญ่ไววองคังลมพัด</u>	<u>ลัดนิ้วมือรอบจักรวาล</u>
<u>ข้าแรกแทรกพันสูธาตล</u>	<u>ควยกำลังฤทธิรงค์ลาหาญ</u>
<u>สีเทากาวรีบตีหะยาน</u>	<u>ตรงไปบาดาลนครา ฯ</u>
	(<u>รามเกียรติ์</u> ร.1 ล.1 : 1159)

มาเอยสองมาทรง	<u>ฤทธิรงค์เดินโดยอากาศได้</u>
<u>เชื้อสินธพชาติอาชาไนย</u>	<u>ขี่ไลทันลมประลัยกาล</u>
	(<u>รามเกียรติ์</u> ร.1 ล.2 : 279)

จากข้อความดังกล่าวทำให้เราทราบว่า "สองมา" (ในที่นี้ หมายถึงม้านันตสิงหาสน์ของนนยวิก และมาเมฆมาลาของวายุเวก) มีรูปร่างลักษณะดังนี้คือ ผมออ่อน หางยาว เท้ารัด มีฤทธิ์หรือแรงกำลังดังราชสีห์ วิ่งเร็ว ดังลมพัด กล่าวคือ เพียงชั่วครู่นิ้วมือหรือเวลาช่วงอนิ้วมือแล้วก็คอบอกก็สามารถวิ่งได้รอบจักรวาล นิสัยดุร้าย กล้าหาญ และที่พิเศษคือ สามารถเหาะและดำดินได้

นอกจากนี้ พระสารประเสริฐ (2510 : 79) ได้กล่าวถึงสี่ของม้านันตสิงหาสน์ว่า "นิลพาหุหรืออนันตสิงหาสน์ก็เรียก เป็นม้าของนนยวิก พินขาว แซมดำ" คำว่า "พินขาว แซมดำ" หมายความว่า ม้าตัวนี้ไม่ได้มีสีขาวปลอดทั้งตัว แต่มีขนสีดำแซมอยู่ด้วยนั่นเอง

3. บทบาทพิเศษ

จากการที่ม้านันตสิงหาสน์เป็นม้าที่มีรูปร่างลักษณะพิเศษกว่าม้าทั่ว ๆ ไปดังกล่าวแล้ว ฉะนั้นเราจึงพบว่า ม้าตัวนี้สามารถแสดงบทบาทพิเศษซึ่งมาธรรมชาติไม่อาจกระทำได้นั้นคือ มันสามารถพาเจ้าของวิ่งและเหาะไปด้วยความเร็วสูงมาก และที่พิเศษสุดก็คือมันสามารถดำดินได้ด้วย เช่น ตอนทศกัณฐ์ใช้ให้นนยวิกและวายุเวกไปเชิญไมยราพณ์ ซึ่งเป็นเจ้าเมืองบาดาลมาช่วยรบว่า

ครันถึงเกยแก้วมณี	ในที่พระที่นั่งฝั่งขวา
ต่างองค์ขึ้นทรงอาชา	ออกจากลงการีบจร
มาเอษมาตน	สองมาฤทธิรงค์ไกรสร
เชื้อชาติสินธพอัสดร	ผมออ่อนหางยาวเท้ารัด
ลองเชิงเรียงอีกสะอีกโผน	แผนโจนหกหมุนตีคักัด
<u>ย่างใหญ่ไวย่วงดังลมพัด</u>	<u>ลัดนิ้วมือรอบจักรวาล</u>
<u>ช้าแรกแทรกพินสุ้าคด</u>	<u>ด้วยกำลังฤทธิธรมกล้าหาญ</u>
<u>สี่เท้าก้าวรีบตีทะยาน</u>	<u>ตรงไปบาดาลนครา</u>

(รามเกียรติ์ ร.1 ล.1 : 1159)

และตอนทศกัณฐ์ใช้ไทมนยวิกและวายุเวกไปเผ่าท้าวมาลีวราชที่ยอดเขาฟ้าคีรี ว่า

มาเอหสองมาทรง	ฤทธิรงค์เดินโดยอากาศได้
เชื้อสินธพชาติอาชาไนย	ชี้ไล่ทันลมประลัยกาล
ยกหูชูหางเรียงรอง	แผนโผนลำพองคนองหาญ
ผูกเครื่องเนาวรัตน์ชัชวาล	แคบอานเบาะเอี่ยมสะอาดตา
ยกเท้าก้าวถึทะเลยานหยัด	ลัดนิ้วลอยในเวหา
เร็วเพียงลมพวนพัดพา	ตรงไปยอดฟ้าคีรี
	(รามเกียรติ์ ร.1 ล.2 : 279)

จากตัวอย่างที่กล่าวมาทั้งสองตอนจะเห็นว่า มานันต์สิงหასัน วังไต้เร็วมาก ดังคำที่กวีนำมาเปรียบ เช่น ย่างใหญ่ไวว่องดังลมพัด ลัดนิ้วมือ รอบจักรวาล เร็วเพียงลมพวนพัดพา เป็นต้น โดยเฉพาะคำเปรียบที่ว่า "ลัด นิ้วมือรอบจักรวาล" คำว่า "ลัดนิ้วมือ" พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 706) ได้ให้ความหมายของคำนี้ว่า "ลัดนิ้วมือ น. เวลาช่วงอนิ้วมือ แล้วดีดออก. ว. เร็วฉับพลัน." ซึ่งถ้ามานันต์ว่องรอบจักรวาลได้เพียงชั่วลัดนิ้วมือ ก็แสดงว่ามันว่องเร็วกว่ามาธรรมาหลายเท่าตัว นอกจากว่องไต้เร็วแล้วมันยังสามารถ "ชำแรกแทรกพันสุธาดล" คือดำดิ่งไปเมืองบาดาลของไมยราพณ์ได้อีกทั้ง "ฤทธิรงค์เดินโดยอากาศได้" คือสามารถพาเจ้าของเหาะไปในอากาศ "ตรงไปยอดฟ้าคีรี" อันเป็นที่อยู่ของท้าวมาลีวราชได้ด้วย

4. อิทธิพล

ในรามเกียรติ์มีตัวละครที่เป็นมาอยู่หลายตัว แต่มีมาที่ปรากฏชื่อ และมีบทบาทพิเศษจนเป็นที่สนใจหรือกล่าวขานถึงอยู่เสมอไม่กี่ตัว ในจำนวนนั้นก็มีมาอนันต์สิงหასันด้วย เพราะมาตัวนี้ไต้เขาไปมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมและศิลปกรรมของคนรุ่นหลังพอสมควร มีผู้รู้ได้กล่าวถึงในลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส (2515 :
122) ได้กล่าวถึงชื่อม่อนนัคสิงหาสน์ ไว้ในหนังสือ ลิลิตเตलगพ่าย ว่า

ขุนแวงซ้ายขันคณาบ	เอาหลวงปราบพลแสน
ขี้มาแถมยี่นยรร	นามอนันตสิงหาสน์
หนพยุหบาตรกองหลัง	ผู้รังพณฑทโยธา
คือพระยาท่ายน้ำ	คำค้อยหนุนเนื่องพล

(ลิลิตเตलगพ่าย : 122)

กรมศิลปากร (2508 : 309) ได้กล่าวถึงมานิลพาหุซึ่งเป็นม้า
ของนนยวิก ไว้ในหนังสือ โคลงเรื่องรามเกียรติ์ ว่า

นญวิควายเวกชั้น	มาทรง แสะเอย
ไวยไกรษรยงค์	ยั้งมา
<u>นิลพาหุ</u> ดุรงค์	อติเรก เรวแฮ
จรมุงบาดาลหล้า	ลวงคั่นคินคล

(โคลงเรื่องรามเกียรติ์ : 309)

พระสารประเสริฐ (2510 : 79) ได้กล่าวถึงม่อนนัคสิงหาสน์
หรือมานิลพาหุของนนยวิก ไว้ในหนังสือ สมญาภิธานรามเกียรติ์ ว่า

นิลพาหุหรือม่อนนัคสิงหาสน์ก็เรียก เป็นม้าของนนยวิก
พื้นขาว แหมคำ

(สมญาภิธานรามเกียรติ์ : 79)

และที่มีอิทธิพลต่อศิลปกรรม ได้แก่ ภาพแกะสลักหินมาของนนิวิก
และวายุเวก แผ่นที่ 103 จากจำนวน 152 แผ่น ณ ฝาผนังพระอุโบสถวัด
พระเชตุพนวิมลมังคลาราม ซึ่งตีพิมพ์ในหนังสือ สมโภชลายสือไทย ครบ 700 ปี
ประถมรามเกียรติ์ ของชมรมส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียน พ.ศ. 2525 หน้า
108 ดังนี้

ภาพที่ 19 ภาพมาของนนิวิกและวายุเวก จากหนังสือสมโภชลายสือไทย
ครบ 700 ปี ประถมรามเกียรติ์, หน้า 108.